

KÁNON A JÁ

Onufer, Petr. *Obtížná balanc: Ke kánonu anglofonních literatur v českém kontextu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018, 206 s.

Františka Schormová
Univerzita Karlova
schormof@ff.cuni.cz

Obránce kánonu je mrtev, ať žije kánon. Čtrnáctého října 2019 zemřel americký literární vědec Harold Bloom, autor knihy *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků* (v češtině vyšla tato kniha roku 2000 v nakladatelství Prostor v překladu Martina Pokorného a Ladislava Nagyho). Bloom, jedna z mála celebrit mezi literárními kritiky druhé poloviny dvacátého století, byl jedním z posledních, kteří mohli ve tvrdém saku pronášet soudy o Bibli, Shakespeareovi, Freudovi a západní literatuře jako celku. Té role také rád využíval, zejména když se stavěl do role obránce literatury před marxistickou literární kritikou, dekonstrukcí a feministickými přístupy. Zmínce o nedávno zesnulém profesorovi Yale University se nevyhne téměř žádná debata o kánonu: přestože, jak píše Petr Onufer ve své knize *Obtížná balanc: Ke kánonu anglofonních literatur*, Bloomova práce je svědectvím „popisujícím spíše autorův intelektuální svět nežli skutečnou podstatu literárního kánonu“ (s. 32).

Jaká je ale tato skutečná podstata? Diskuse o kánonu v různých podobách zaujímá přední místo v literárněteoretických debatách nejméně od sedmdesátých let. V českém prostředí sice — zejména ve srovnání s tím anglosaským — rezonovala výrazně méně, kánon se ale stal tématem několika sborníků a publikací. Z poslední doby je možno zmínit knihu bohemistky a bulharistky Very Kaplické Yakimovy *Literární kánon a překračování hranic* (Academia, 2016), která se podobně jako *Obtížná balanc* věnuje otázkám kánonu v překladu, zde na příkladu bulharských čtenářů české literatury. Otázka kánonu (ať už jako konceptu, nebo jeho konkrétního obsahu) také prosakuje do debat o čtenářských denících, seznamech literatury k maturitě či do projektů jako *Kánon100* Českého rozhlasu Vltava. V posledně zmíněném měla veřejnost možnost vybrat kanonická díla mezi návrhy odborníků, a to dokonce v deseti kategoriích. V té literární se žádná překvapení nekonala — zabodovali Karel Čapek, Jaroslav Hašek a Milan Kundera.¹

Ve své knize chápe Petr Onufer kánon jako výsledek nejrůznějších procesů a soudů, ať už reflektovaných, či nikoli. Zaměřuje se na debaty o kánonu v anglofonním prostoru a poukazuje přitom na realitu fungování literárního pole a jeho propojení s hodnotovými soudy o literárních dílech. Onuferův text je ukotven

---

1 Hlasování, které se konalo v roce 2018 v rámci oslav sto let republiky, poukazuje i na funkci kanonických děl jako společného rámce, zde národního. Je nutno podotknout, že v reakci na tento projekt se česká debata o kánonu o něco zpestřila, mimo jiné například díky tematicky zaměřenému číslu kulturního čtrnáctideníku A2 (18/2018, *Literární kánon 21. století*).

v anglofonním i českém prostoru a jedna z jeho základních tezí je, že se jasné narativy o kánonu komplikují, zejména ptáme-li se, jak kánon cestuje. Překročení přes hranice toho či onoho díla může být dílem náhody, může být ovlivněno politickými okolnostmi a nedílnou součástí této cesty je také překlad. Jak píše Onufer, „mimořádně povedený překlad dokáže do tuzemského kánonu dostat i zcela nekanonické dílo“ (s. 32–33). V překladech z americké literatury je snad nejslavnějším příkladem *Prezident krokadýlů* Warrena Millera.

Kniha se dá rozdělit na dvě části: první, teoretickou, ve které se Onufer věnuje různým uchopením a konceptualizacím kánonu a hodnocení anglofonní kritikou (včetně slavných sporů na toto téma, jako například polemika mezi M. H. Abramsem a J. Hillisem Millerem), a druhou, ve které se blíže věnuje jednotlivým osobnostem, textům, výborům a překladům. Jakousi přechodovou částí jsou podkapitoly, kde Onufer analyzuje názory jednotlivých literárních kritiků a teoretiků (např. Leslieho Fiedlera či Terryho Eageltona) — a zdůrazňuje přitom roli kritiky, již přiznává stejně důležitou roli jako autorům prózy a poezie. V druhé části se věnuje autorům, jejichž texty překládal, redigoval či se na jejich českém vydání podílel: čtenáři se tak dočtou např. o Michaelu Chabonovi, Donu DeLillovi či Richardovi Wilburovi. Onufer přitom rozebírá konkrétní volby, ať už na úrovni překladů (u výboru z poezie Allena Ginsberga), nebo editorských rozhodnutí (výběr básní zahrnutých do antologie *Noční tance* Sylvie Plathové či rozhodnutí nakladatelství Paseka přeložit z celého blakeovského bádání zrovna studii Petera Ackroyda).

Nejrůznější výbory a antologie anglofonní poezie mají — jak Onufer ostatně zmiňuje a uvádí příklady konkrétních publikací — v českém prostředí dlouhou tradici. Výborům a antologiím se Onufer věnuje i v úvodních částech: jak píše,

Antologie je ambiciózní forma, jež se snaží přiblížit (nebo dokonce vytvořit) kánon. Při výběru autorů do jakékoli antologie se nikdy nelze vyhnout zúžení, zploštění, zkresení [...]. [Antologii lze vnímat] — stejně jako literární kánon — jako zrcadlo, jež v nejlepším případě nabízí čistý, relativně ostrý a relativně přesný obraz, v nehorším hrubou, pokřivenou karikaturu (s. 35).

Metafora zrcadla tu ovšem funguje i jinak. Jak to shrnuje Josef Jařab ve vztahu k americké literatuře, „náš obraz a příběh americké literatury [je] i obrazem a příběhem nás samých“.² To platí jak o českých překladech, které si z anglofonní literatury často záměrně braly určitá témata a zaměření (např. již zmíněný *Prezident krokadýlů* v sobě spojuje novátorské užití jazyka a afro-americké prostředí), tak i o autorovi *Obtížné balance*.

Onufer zdůrazňuje, že akt vybírání je kritickým výkonem (s. 153). Jako překladatel, redaktor nakladatelství Argo a pedagog se takovému vybírání nevyhne. Jinde píše, že „kritika existuje mimo jiné proto, aby utvářela kánon“ (s. 22). Tento kánon se utváří a utvrzuje i skrze metakritické publikace jako právě tato kniha (zvlášť bereme-li vážně jiný Onuferův argument, tj. nedostupnost textů anglofonní kritiky v překladu). Onufer sice volá po tom, aby byly podobné výběry reflektovány a zdů-

2 Josef Jařab, *Amerika u nás a v nás* (Praha: Nadace Dagmar a Václava Havlových, 2018, s. 45). Původně publikováno jako doslov ke knize R. Rulanda a M. Bradburyho *Od puritanismu k postmodernismu. Dějiny americké literatury* (Praha: Mladá fronta, 1997).

vodňovány, ale „zdůvodnění“ v této knize je poněkud neuspokojivé: rozebírané texty jsou v knize přítomny, protože s nimi měl Onufer ve svých různých rolích co do čtení. Možná je ale přiznané subjektivní hledisko jediným přijatelným přístupem: vždyť jak je jinak možné vysvětlit, že jako jediná autorka je v knize zastoupena Sylvia Plathová (o absenci afro-amerických hlasů ani nemluvě — afroamerickou poezii mimochodem Onufer důsledně ignoruje i ve výčtech antologií americké poezie)? Z kritiček se v knize mihne Helen Vendlerová a několik delších citací je z pera Daniely Hodrové. Dalo by se jistě argumentovat tím, že autora zajímá především starší literární kriticko-teoretické debaty. Tak tomu ostatně bylo i u autorova výboru *Před potopou: Kapitoly z americké kritiky 1930–1970* (Revolver Revue, Triáda, 2010). Když se na ni Onufer ohlíží v tomto textu, píše mimo jiné, že, „na antologii, jež by měla ambici zachycovat kánon dnešní americké literární kritiky, si myslím je nutné ještě nějakou dobu počkat“ (s. 39–40). Od potopy, tedy zesílení vlivů francouzské literární teorie, strukturalismu a post-strukturalismu a celé škály dalších přístupů a rekonceptualizací literatury (proti kterým se tak vymezoval Bloom a nazýval je souborně „school of resentment“) už ale uplynulo skoro padesát let a ani české prostředí vůči těmto trendům v anglofonních debatách nezůstalo lhostejné, byť se o zmapování této krajiny snaží jen po částech. Připomeňme například sborník *Ženská literární tradice a hledání identit: Antologie angloamerické feministické literární teorie* (SLON, 2008) Libory Oates-Ondruchové či publikaci *Černošská feministická literární kritika: Výbor z teoretických statí afroamerických kritiček* (SLON, 2014) Karly Kovalové (ani jedna zmíněna není). Nejde přitom o to, že by kritika, ke které se Onufer vrací i v *Obtížné balanci* nebyla relevantní — naopak, její zhodnocení patří nesporně ke kladům knihy. Ze zrcadla, které se Onufer snaží nastavovat anglofonní kritice, vychází ale toto kritické prostředí ochuzeně a nepoznamenané nejen debatami současnými (zahrnujícími například ekokritiku, transnacionální přístupy atd.), ale především těmi, které už několik (desítek) let intenzivně probíhají.³

Onufer obratně rekapituluje zásadní debaty o kánonu a hodnocení v rámci anglofonního prostředí v určitém časovém úseku a své čtení ilustruje příklady z anglofonní literatury. Některé z nejzajímavějších poznatků však nejsou rozvedené a samotnému utváření českého kánonu anglojazyčné literatury jsou často věnované jen kusé poznámky či anekdoty. Přitom se jedná o otázky pro anglofonní kánon v češtině dosti zásadní, jako když se Onufer ptá: „Odkud se bere tato čtenářská záliba i neutuchající zálibení, jež v Ginsbergovi našlo hned několik generací anglistů a překladatelů z angličtiny?“ (s. 152). Na tuto otázku ve stručnosti i odpovídá: fascinace Beat generation, Faulknerem či obliba románu *Vejde a já* Betty McDonaldové by po důkladnějším zkoumání mohla odhalit další mechanismy, kterými se kanonizují díla v překladu.⁴

3 Koneckonců sám Onufer jak píše: „Není k zahzení vědět, co je ve světě právě v módě (i kdyby jen proto, abychom si uvědomili, že jde leckdy o texty přinejmenším pochybné)“ (s. 65). Zmíněnou citací ovšem najdeme v oddílu, ve kterém se autor věnuje britskému marxistickému kritikovi Terryemu Eageltonovi. Eageltona, kritika zavedeného nejméně od osmdesátých let, ovšem můžeme za výstřelek poslední doby označit jen stěží.

4 V této oblasti je navíc na co navazovat: reflexe anglofonní literatury v českém prostředí — ať už otázky kánonu reflektují explicitně, či ne — u nás obecně patří k oblíbeným anglistickým tématům, od dílčích textů pražských anglistů a amerikanistů jako Hana Ulmanová

Onufer si ale všímá jiné zajímavé dynamiky, a to u Faulknerova raného románu *Komáři*. Považuje ho za kubistický román a předzvěst budoucích děl. *Komáři* nejsou ale v americkém prostředí — na rozdíl od toho českého — považovány za rovnocennou součást Faulknerova díla. Český pohled by tak mohl obohatit původní kulturu právě o novou interpretaci a zařazení tohoto díla.

Za léta své působnosti na českém literárním poli si Onufer vybuodoval vlastní styl, který navíc rezonuje i např. s časopisem *Revolver Revue* a jeho kritickou přílohou. V mnoha případech přispívají autorův vtip a stylistická zručnost k větší čtivosti a odlehčení komplexních témat. V některých pasážích, kde Onufer vrší formulace typu „tisíckrát přemleté banality, ze kterých budou mít legraci i soudnější gymnazisté“ (s. 156), se ovšem čtenář neubrání myšlence, zda se nejedná o osobní tažení proti probíranému textu a jeho autorovi či překladateli.⁵ Neznamená to, že by si některé z rozebíraných textů Onuferovu ostrou kritiku nezasloužily. Jeho soudy však místy působí poněkud apodikticky: výbor z poezie Allena Ginsberga *Neposílejte mi už žádné dopisy* je „názorným příkladem toho, jak se básnické výbory dělat nemají“ (s. 160), u *Dějin americké poezie*, kterým je věnována poslední kapitola, se zase dočteme, že její autor, Jiří Flajšar, „svou knihou ukazuje, jak se české dějiny americké poezie psát nemají“ (s. 172). Je příznačné, že touto větou také kniha končí — závěrečná kapitola se shrnutím argumentů chybí.

Právě absence samostatného závěru je jeden z nejvýraznějších rozdílů oproti autorově dizertační práci, ze které, jak se dočteme v poděkování, kniha vychází. Srovnání odhalí, že oba texty jsou téměř totožné. To by samo o sobě problematické nebylo: jak se ovšem dozvídáme z ediční poznámky, „některé oddíly přítomné knihy“ (s. 186) vznikly přepracováním dříve publikovaných statí. Kromě teoretického úvodu se však jedná o téměř všechny texty v knize, které vyšly původně jako doslovy k překladům Onuferovým a překladům jiných autorů nebo jako články v *Revolver Revue*, *Kritické příloze Revolver Revue*, *Souvislostech* a *Lidových novinách*, v jediném případě byla původním textem esej v angličtině. Po původním uvedení a dizertaci se tedy jedná (v některých případech jistě se značnými úpravami, ale přece) o třetí použití téže myšlenky. A to je u jedné z nejvýraznějších osobností polistopadového vydávání anglofonní literatury přece jen škoda.

Uvedenou tendenci — tedy kompilaci již vydaných textů — navíc Onufer značně kritizuje u Jiřího Flajšara, kterému vyčítá nedostatečnou reflexi jeho výběru básní

---

a Martin Procházka po olomoucké Marcela Arbeita či Josefa Jařaba (který loni vydal zde již citovanou podobně zaměřenou publikaci *Amerika u nás a v nás*). Z monografií poslední doby můžeme zmínit knihu Justina Quinna *Between Two Fires: Transnationalism and Cold War Poetry* (Oxford University Press, 2015), která se věnuje několika případům různé kaničnosti děl v českém a anglofonním prostředí, a pak také *How We Understand the Beats: The Reception of the Beat Generation in the United States and the Czech Lands* (Brno: Masarykova univerzita, 2019) Antonína Zity, který zevrubněji odpovídá na výše položenou otázku týkající se české obliby Ginsberga.

5 V osobním tónu se nese také autorova zmínka o Janu Kellerovi, Jakobovi Patočkovi a Ondřeji Slačálkovi, která je kromě věcné nepřesnosti rušivá i svým uvedením do zcela nesouvisejícího kontextu.

do *Dějín americké poezie* sám Onufer svůj výběr také příliš nereflektuje podobně jako svou vlastní pozici. Přiznává sice svoji roli v utváření současného kánonu anglofonní literatury v češtině, ale méně již propojení s jinými účastníky. Po zdrcující kritice dvou recenzí překladu knihy Petera Ackroyda *Blake* oceňuje Onufer pouze jediný text o knize, a to text Ladislava Nagyho. Toho zároveň najdeme i v poděkování („*Last but not least* děkuji Ládovi Nagyovi: ani bych nevěděl, kde s díky začít dřív“, s. 188). Česká literární scéna je malá a zejména u oborových zaměření jsou podobná setkání nevyhnutelná: co ovšem zaráží, je fakt, že byl Nagy zároveň druhým, tzn. externím oponentem dizertační práce, ze které kniha vychází.

I přes výše uvedené výtky je kniha *Obtížná balanc* cenným příspěvkem k české debatě o kánonu a přináší čtivé glosy vybraných děl. Autor, který na sebe v tomto textu bere roli čtenáře a kritika, texty vybírá a posuzuje a zároveň tak tvoří i kánon literárních kritiků a teoretiků, prozaiků i básníků (a jedné básnířky). To je v knize literární kritiky — byť se jedná o metakritiku — ostatně nevyhnutelné. Jak píše Onufer na stránce 22,

Ať už totiž chápeme literární kritiku jakkoli, jen stěží lze zpochybnit, že k jejím základním funkcím patří utváření kánonu, péče o kánon (ať už na sebe bere podobu obrany stávajícího kánonu, nebo jeho usilovného podvracení, případně snahy o jeho nahrazení kánonem zcela odlišným).

Kdo (ne)píše o čem a na jaké platformě — otázky pro literární kritiku a kritiku kritiky více než příhodné — jsou otázky neoddělitelně spjaté s mocí a její distribucí, ať už se jedná o profesora Yale University Harolda Blooma, nebo Petra Onufera. Jako každý kánon je tak i ten, který nám předkládá *Obtížná balanc*, nutno brát s rezervou.

